

A DEMOGRÁFIA
MINT VERSENYKÉPESSÉGI TÉNYEZŐ
A MAGYAR EU-ELNÖKSÉG TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS

Bár az egész világon a demográfia napjaink egyik legégetőbb kérdésköre, ez az Európai Unióban még hangsúlyosabbá vált mára, és a termékenységi rátának az öfenntartáshoz szükséges 2,1 pontjához képest jól látható elmaradása, illetve az előregedő társadalom kihívásai azonnali beavatkozást tesznek szükségessé mind tagállami, mind közösségi szinten. Európa jelentős részét már most érzékelhetően csökkenő népesség jellemzi.¹ Ez egy olyan negatív demográfiai trend, amelyet nagyon nehéz és egyre nehezebb lesz visszafordítani.² Nem kérdés, hogy a demográfiai változásokra leginkább az egyéni döntések vannak hatással. Ebből adódóan bármely érdemi változáshoz szükséges, hogy az uniós és nemzeti politikai irányvonalak fő célkitűzése az legyen, hogy támogassák az egyéneket személyes célkitűzéseik és családra vonatkozó terveik megvalósításában is.³

Ennek ellenére az új évezred második évtizedében – az Európai Unió Tanácsának első, 2011-es magyar elnöksége demográfiai/ családpolitikai elnökségi törekvései ellenére⁴ – a kérdéskört az uniós döntéshozatali folyamatokba érdemben nem sikerült becsatornázni.⁵

¹ FÜRÉSZ – MOLNÁR 2023: 37. Az előrejelzések szerint 2100-ra a kontinens népessége 586 millió főre fog csökkenni, s ezzel Európa lakosságának részaránya 10-ről 6% alá csökken majd. (Ehhez lásd: https://www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html).

² Európa demográfiai helyzetéhez jó kitekintést adhat az *Európai uniós családpolitikai kitekintő 2024* címmel angolul és magyarul is megjelent kiadvány (AGÓCS et al. 2024). A könyv átfogó áttekintést nyújt a 27 uniós tagállam demográfiai helyzetéről és ehhez kapcsolódóan a családpolitikájáról.

³ Hogy az egyes tagállamok milyen intézkedéseket alkalmaznak, arra jó kitekintést ad a fenti kiadvány (AGÓCS et al. 2024). Az *Európai uniós családpolitikai kitekintő 2024* bemutatja, hogy az egyes tagállamok milyen értékekre alapozzák családpolitikájukat, milyen hasonlóságok és különbségek vannak köztük, milyen előrelépések történtek az elmúlt években. A kötetben található információk jó eszközei lehetnek annak, hogy feltárjuk azokat a közös pontokat és jó gyakorlatokat, amelyeket érdemes átvenni, és amelyekkel megerősíthetők az európai családok.

⁴ Az Európai Unió Tanácsa magyar elnökségének prioritásai 2011.

⁵ Lásd részletesebben: MÉSZÁROS – GELLÉRNÉ – FÜRÉSZ 2024: 43.

Ugyan az Európai Bizottság az elmúlt pár évben már tett lépéseket, például kiadta a *Zöld könyv az idősödésről* című dokumentumot (*Green Paper on Ageing*),⁶ de tevékenysége 2023 előtt távolról sem volt komplexnek nevezhető a területen. Az idősödésről szóló dokumentumok csak egy szemszögből vizsgálják a demográfiai kihívást, és nem elégségesek ahhoz, hogy egy uniós szintű demográfiai kihívásra adott válaszképzés átfogó alapjaként működjenek.

Éppen ezért figyelemre méltó volt, hogy az Európai Tanács 2023. júniusi következtetéseiben felkérte⁷ a Bizottságot, hogy terjesszen elő egy demográfiai eszköztárat, amely támogatja a tagállamokat a népesedési kihívások és azok Európa versenyképességére gyakorolt hatásának kezelésében. Az Európai Bizottság 2023. október 11-én mutatta be azt a demográfiai eszköztárat, amely a négy pillér köré épülő megközelítést megfogalmazva ad keretet a nemzeti és közösségi fellépéseknek:

- ♦ a szülők támogatása, a minőségi gyermekgondozáshoz való hozzáférés és a munka és a magánélet megfelelő egyensúlyának biztosítása révén;
- ♦ a fiatalabb generációk támogatása, a munkaerőpiachoz és a megfizethető lakhatáshoz való hozzáférésük megkönnyítése;
- ♦ az idősebb generációk megerősítése és jólétük fenntartása;
- ♦ szükség esetén a munkaerőhiány kezelése irányított legális migrációval, amely kiegészíti az EU-n belülről érkező tehetségek hasznosítását.⁸

Az eszköztár alapján, amely nem a családokat, hanem külön-külön a szülőket, a fiatalokat, az időseket és a bevándorlókat helyezi középpontba, olyan célokat szeretnének elérni, mint az egyenlőség előmozdítása, az elöregedés elleni küzdelem, a regionális kohézió erősítése, a fiatalok életkezdésének biztosítása, a helyben maradás joga (*freedom to stay*) elvének gyakorlati megvalósítása, a legális migráció szabályozása, valamint a preventív egészségügyi intézkedések népszerűsítése.

Mivel a demográfiai kihívásokra adott válaszok holisztikus és integrált megoldásokat igényelnek, ezért elengedhetetlen, hogy a tagállamok felismerjék a téma fontosságát.⁹ Éppen ezért a magyar elnökség egyik kiemelt politikai témájaként jelent meg a demográfia kérdésköre.¹⁰ Ahogyan azt az EU Tanácsának elnökségét ellátó Magyarország illetékes minisztere hangsúlyozta a demográfiaért felelős informális miniszteri tanácsülésen: „Európa jövője a családokon alapul, és fontos

⁶ Európai Bizottság 2021d.

⁷ Európai Tanács 2023: 18. g) pont.

⁸ Európai Bizottság 2023b.

⁹ Lásd: tanácsi következtetések a spanyol–belga–magyar trióelnökség alatt: Európai Unió Tanácsa 2023b.

¹⁰ Az Európai Unió Tanácsa 2024e: 6.

a nemzedékek közötti hidak kiépítése, amelyek mellett a zöld-, a digitális és a demográfiai átmenetekre is fel kell készülni a megfelelő válaszok megtalálása érdekében.”¹¹ Annak a konkrét elemeit mutatja be ez a tanulmány, hogy ehhez a magyar elnökség hogyan járult hozzá.

Versenyképesség, demográfia és a kohéziós politikák kérdésköre

Az EU-ban a demográfiai kihívás alapvetően versenyképességi megközelítéssel jelenik meg.¹² Amikor kontinensünk versenyképességének megerősítésére van szükség, a demográfiai kihívások enyhítését célzó intézkedések bevezetése kulcsfontosságú az EU versenyképességének és növekedési kilátásainak megerősítése szempontjából.¹³

Ebben a kontextusban kiemelést érdemel, hogy az Általános Ügyek Tanácsának 2023. október 24-i ülésén a miniszterek véleménycserét folytattak az Európa előtt álló demográfiai kihívásokról, amelynek során elsősorban az uniós szakpolitikai eszközökre, valamint azokra a további lépésekre összpontosítottak, amelyek révén a leghatékonyabban lehetne kezelni a demográfiai kihívásokat és a versenyképességre gyakorolt hatásukat, megalapozva ezzel a trióelnökség során a gyakorlati válaszkeresés lehetőségét.¹⁴

Az Európai Unió Tanácsának 2024. november 28-án tartott ülésén több kulcsfontosságú pont is elhangzott a kohéziós politikának az EU-ban jelentkező demográfiai kihívások kezelésében betöltött szerepével kapcsolatban, és a vita eredményeképpen konkrét lépéseket is meghatározó tanácsi következtetéseket fogadtak el.¹⁵ A következtetések kiegészítik a kohéziós politika jövőjéről szóló korábbi tanácsi következtetéseket, és arra irányulnak, hogy információkkal és politikai

¹¹ Hankó Balázs miniszter zárógondolatai a 2024. november 19-én megtartott, a demográfiáért felelős miniszteri tanácsülésen az ülés lezárásakor elhangzott összefoglalásakor.

¹² Európai Tanács 2023: 18. g) pont.

¹³ A demográfia és versenyképesség összefüggéseinek az Európai Unióban történő vizsgálatához egy jó átfogó képet ad a *Demográfia és versenyképesség az Európai Unióban* című KINCS-kiadvány, amely 13 fejezetben mutatja be a demográfiai trendek és a versenyképesség közötti összefüggéseket. A kiadvány a következő témakörökkel foglalkozik: gyermekvállalási és házasságkötési hajlandóság, születések száma, időskori eltartottság, munkaerőpiaci helyzet, valamint a nők foglalkoztatására vonatkozó adatok (FÜRÉSZ–SZAKÁLI 2024).

¹⁴ Európai Unió Tanácsa 2023b.

¹⁵ Európai Unió Tanácsa 2024a. Ez a Tanács-ülés egyben jelentős mértékben építkezett a 2024. szeptember 6-án megrendezett, a kohéziós politikáért felelős miniszterek informális találkozójának eredményeiből is.

iránymutatással orientálják a Bizottságot a kohéziós politika következő jogszabályi keretével kapcsolatban végzett munka során.

Alapvető jelentőségű, hogy a Tanács a kohéziós politikát a demográfiai kihívások kezelésének meghatározó eszközeként azonosította, és ennek eszközszerét tekintve kiemelte az Európai Szociális Alap Plusz (ESZA+) és az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) jelentőségét.¹⁶

A szakpolitikáknak a stratégiai prioritásokkal történő összehangolása érdekében a miniszterek egyetértettek abban, hogy a demográfiai kihívásokra adott válaszoknak összhangban kell lenniük az EU stratégiai prioritásaival, ugyanakkor figyelembe kell venniük a helyi és regionális összefüggéseket. Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy ezeket a szakpolitikákat a nemzeti, regionális és helyi hatóságok aktív bevonásával kell kidolgozni. Ezért a Tanács megerősítette, hogy a kohéziós politika terén a tagállamok nagy jelentőséget tulajdonítanak a megosztott irányításnak, a többszintű kormányzásnak és a partnerség elvének. A vita arra is rámutatott, hogy a helyi és a regionális érdekelt feleket mind a politika kialakításába, mind annak végrehajtásába be kell vonni. Ezzel összefüggésben a tanácsülésen többen emeltek szót egy esetleges központosítás ellen. Erre is építve a Tanács azon véleményének is hangot adott, hogy a kohéziós politika szubszidiaritás és a partnerség elvét tiszteletben tartó integrált stratégiák révén továbbra is központi szerepet kell játszania a demográfiai kihívások kezelésében.¹⁷

A miniszterek hangsúlyozták a demográfiai változásokkal kapcsolatos koherens megközelítés szükségességét (a granadai nyilatkozat¹⁸ és az Európai Bizottság különböző közleményei¹⁹). Ezek a dokumentumok már korábban is rámutattak arra, hogy a demográfiai szempontoknak a szakpolitikai javaslatokba célzottan és szervesen be kell épülniük.

A kohéziós politika keretében átfogó (holisztikus) megközelítésre van szükség, különösen a kevésbé fejlett régiókban, a regionális versenyképesség és ellenálló képesség fokozása érdekében. Ez magában foglalja a tehetségek megtartását, a készséghiány megelőzését és a fenntartható növekedés biztosítását.²⁰

Annak érdekében, hogy ezek a felismerések és célkitűzések megvalósuljanak, a Tanács felkérte a Bizottságot, hogy gondoskodjon arról, hogy a kohéziós politika

¹⁶ Európai Unió Tanácsa 2024a: 7. pont.

¹⁷ Európai Unió Tanácsa 2024a: 8. pont.

¹⁸ Európai Unió Tanácsa 2023a.

¹⁹ Európai Bizottság 2021e; 2023a; 2023b; 2023c; 2023d; 2023e.

²⁰ Európai Unió Tanácsa 2024a: 9. pont.

a jövőben maradéktalanul betöltse a demográfiai kihívások kezelésében játszott szerepét, így

- ♦ a jövőre nézve tárja fel azokat a további támogatási területeket, amelyek a demográfiai változások kezelése szempontjából relevánsak;
- ♦ vegye fontolóra a 2027 utáni kohéziós politikai alapok közötti sinergiáknak többek között az integrált területi megközelítések erősítése révén történő fokozását.²¹

A kohéziós politika jövőjének meghatározása kiemelt célja volt a magyar elnökségnek kezdettől fogva, amely a megfelelő eszközt látta benne ahhoz, hogy fokozza az EU versenyképességét, és többek között segítsen kezelni az európai kontinens számos régióját érintő demográfiai kihívásokat, így például különösen az elnéptelenedés és az agyelszívás problémáját.

*A demográfiaért felelős miniszterek november 18–19-én
Budapesten tartott informális találkozója*

A demográfiai kihívás valójában egy mélyreható társadalmi átalakulás folyamata. E változás kezelése Európa részéről komplex megközelítést igényelne. Ebben a tekintetben úttörő és meghatározó volt a magyar elnökség kezdeményezése a demográfiaért felelős miniszterek informális találkozásának megszervezésében. Ez az első ilyen jellegű kezdeményezés a Tanács történetében. Az átalakulás Európa valamennyi országa számára égető kérdés, így a találkozón az uniós tagállamok és az uniós intézmények képviselői mellett a nyugat-balkáni országok és az Európai Gazdasági Térség országai is részt vettek, erősítve azt a személetet, hogy az együttműködés új lökést adhat eredményes európai és nemzeti politikák kialakításához.

Az informális tanácsülés két nagyobb témakör köré szerveződött: a generációk közötti szolidaritás, valamint a fiatalabb és idősebb generációk támogatása témájának feltárására. Az ülés alkalmat adott arra, hogy a felek megvizsgálják, milyen pozitív hatással lehetnek ezek a demográfiai kihívások kezelésére. Az eszmecsere gyakorlati megközelítéssel fókuszba helyezte azon intézkedéseket, amelyek elősegíthetik az aktív öregedést és a fiatalok életkezdésének támogatását.

Az idősek egészségének, különösen mentális egészségének megőrzése a párbeszéd fontos része volt. Szó volt arról, hogy hogyan lehet jobban építeni az idősekben rejlő kiaknázatlan lehetőségekre, amiben nagy szerepe lehet a rugalmas nyugdíjrendszerek

²¹ Európai Unió Tanácsa 2024a: 10. és 11. pontok.

kialakításának. Emellett célszerű biztosítani részmunkaidős munkalehetőségeket az idősebb generáció számára, aminek nemcsak (nemzet)gazdasági, de az egyének számára is pozitív hatásai vannak. Ahhoz, hogy az idősödő munkavállalók is hatékonyak maradhassanak, az egész életen át tartó tanulás és a folyamatos képzések elősegítése is elengedhetetlen. Az idősek számára a független életvitel minél hosszabb ideig történő megvalósítása olyan cél, amit nem lehet eléggé hangsúlyozni, mert ez biztosítja az autonómiát és a mentális frissiséget is az idősebb korosztályoknak.²² Ezzel párhuzamosan ugyanakkor javítani kell a tartós ápolási intézményi ellátást, mert arra is növekvő szükség lesz már a közeljövőben is.

Az eszmecsere rámutatott a generációk közötti programok és közösségi tevékenységek (például szabadidős, sport-, kulturális és oktatási rendezvények) szervezésének jelentőségére, valamint a mentorálás és az informális oktatás lehetőségére annak érdekében, hogy az idősek értékes tudásukat ténylegesen átadhassák az ifjabbaknak. Ezek ugyanis jótékony hatással lehetnek az idősek fizikai és mentális jólétére és a közösségen belüli kapcsolódásokra.

Az informális tanácsülés második fő témája a fiatalok önálló életkezdésének támogatása volt. A résztvevők ennek keretében azt vizsgálták meg elsősorban, hogy hogyan lehet támogatni a fiatalok lakhatási és foglalkoztatási lehetőségeit, valamint jóllétüket, különös tekintettel a mentális egészségükre. A megfizethető lakhatáshoz való jobb hozzáférés biztosítása mára kulcsfontosságú kérdéssé vált számos európai ország számára. Ez a fiatalok mind nagyobb köre számára megoldhatatlannak tűnő kihívásként jelentkezik, és Európa számos részén komoly ösztársadalmi kérdéssé vált. A tagállamok erre tekintettel számos megoldással lépnek fel a területen, így a lakáscélú kiegészítő állami támogatás nyújtása, az első vásárlók számára alacsony vagy kamatmentes hitelek biztosítása, a rövid távú bérbeadás egyszerűsítése és szabályozása, bérlakásprogramok működtetése, valamint a kizárólag fiataloknak fenntartott lakóegységek és lakások kialakítása mind-mind olyan gyakorlat, amely lehetséges utakat kínál a rendszerszerű megoldások kezelésében.

Az életkezdéshez egy másik meghatározó kérdés a fiatalok számára a megfelelő kilátások biztosítása a karrierút, a minőségi munkalehetőségek tekintetében. Európa jövőbeli versenyképessége azon múlik, hogy a fiatalok munkaképes készségekkel és a munkaerőpiac változásaihoz való alkalmazkodóképességgel rendelkeznek-e. Ebben

²² Az idősek családon belül betöltött szerepét is vizsgálva ehhez érdemes figyelembe venni a később bemutatott európai gazdasági és szociális bizottsági vélemény 3.5.1. pontjában foglalt azon megállapítást, hogy: „A családi életben és a munkában egyaránt aktív szerepvállalásnak köszönhetően hosszabb lehet az az idő, amelyet az idősek jó egészségben és jólétben töltenek.” EGSZB vélemény 2024a: 3.5.1. pont.

a kérdésben Európa számos országában jelentős feladat a NEET-fiatalok²³ – akik sem oktatásban, sem foglalkoztatásban, sem képzésben nem vesznek részt – aktív vizsgálása. A rájuk fordított speciális figyelem nemcsak azért fontos, hogy a csökkenő munkaerőforrás-tartalékokba érdemben be lehessen őket vonni, de a jövőt érintő kilátásaik alapvetően befolyásolják kapcsolatépítési lehetőségeiket, családalapítási elképzeléseiket, mentális egészségüket és a társadalomban betöltött szerepüket is.

Számos tagállami jó gyakorlat valósul meg a fiatalok munkaerőpiaci helyzetének javítására, beleértve például a jövedelemadójuk csökkentését, a bérek egy részének állami átvállalását, a munkahelyi garanciaprogramokat, a támogatott foglalkoztatási formákat, valamint a készségfejlesztési és duális tanulási programokat.

A fiatalok mentális egészségének célzott támogatása is nagy figyelmet kap minden tagállamban, ugyanis a Covid-időszakban éppen a tinédzserek, pályakezdés előtt álló fiatalok körében különösen megnőtt az erős mentális negatív hatások gyakorisága, többek között az elszigetelődés, a kapcsolattartás elszemélytelenedése, elmagányosodás. Mindezek vezettek oda, hogy ezek a korosztályok sokkal sérülékenyebbek, mint korábban gondoltuk volna. Megállapítható, hogy az említett két alapvető terület – lakhatás és foglalkoztatás – kapcsán hozott intézkedések pozitív hatással lehetnek a fiatalok mentális egészségére is, amelyre fokozottabb figyelem kell hogy irányuljon.

Az informális miniszteri tanácsülés lehetőséget biztosított arra, hogy a nemzeti jó gyakorlatok mellett a területet érintő közösségi szintű konkrétumokra is kellő figyelem irányuljon. Ennek keretében hangsúlyt kaptak a Bizottság új tervei a lakhatásról, foglalkoztatásról és a generációk közötti szolidaritásról, amelyek összhangban vannak a magyar elnökség prioritásaival. Az Európai Bizottság először kezdeményezi egy új európai lakhatási terv kidolgozását.²⁴ A foglalkoztatás terén a minőségi munkahelyek teremtése is prioritás, különös tekintettel a NEET-fiatalok helyzetére. A digitális átmenet szintén kihívás, amelyhez a fiatalok digitális készségeinek fejlesztése szükséges. Ezt szolgálja az erősített *Youth Guarantee* (Ifjúsági Garancia) program, a *Quality Jobs Roadmap* (Minőségi Munkahelyekre Vonatkozó Ütemterv), az alapkészségek cselekvési terve, valamint az éves szakpolitikai párbeszéd a fiatalokkal.²⁵ Először fog a Bizottság egy generációk közötti méltányossági

²³ Eurostat 2024.

²⁴ Az illetékes biztos tájékoztatása alapján az Európai Bizottság és az Európai Beruházási Bank (EIB) új, 10 milliárd eurós finanszírozási programot indít a megfizethető és fenntartható lakhatás támogatására Európában.

²⁵ Európai Bizottság 2020b és Az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2020. július 1.). Európai Bizottság 2025b. Az alapkészségek cselekvési tervéhez lásd Az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2018. május 22.).

stratégiát kezdeményezni, amelynek célja a generációk közötti tisztelet megteremtése minden szakpolitikai és jogalkotási területen. Összességében különösen a már meglévő jó gyakorlatok megosztásával az Elnökség és a tagállamok számára kifejezetten hasznos volt a miniszteri találkozót, amely fórumot biztosított a tapasztalatcserére, és ráirányította a figyelmet arra, hogy a demográfiai és a családokkal kapcsolatos kérdések a Tanácsban kellő súlyt kapjanak a jövőben is.

*A Foglalkoztatási, Szociálpolitikai,
Egészségügyi és Fogyasztóvédelmi Tanács
(EPSCO Tanács) 2024. december 4-ei ülése*

A magyar elnökség által elért eredményesség megítélésében kiemelkedő jelentőségű volt a formális Tanács-ülés demográfiai szakpolitikai vitája. Az eszmecsere célja kifejezetten a demográfiai kérdéskörnek a szakminiszterek körében történő megvitatása volt, amely elsősorban a következő irányadó kérdéseket vizsgálta:

- ♦ Hogyan tudunk segítséget nyújtani a fiatal egyéneknek ahhoz, hogy teljesíteni tudják a személyes szakmai fejlődésükkel és a családalapítással kapcsolatos törekvéseiket?
- ♦ Milyen intézkedések segíthetnek a szülők, különösen a kisgyermekes szülők szükségletalapú munka-magánélet egyensúlyának további támogatásában?
- ♦ Hogyan járulhat hozzá a generációk közötti szolidaritás, valamint a fiatal és az idősebb generációk kiaknázatlan potenciáljának felszabadítása a szülők körében a munka és magánélet egyensúlyához a demográfiai változások összefüggésében?²⁶

Ismert, hogy a nők munkaerőpiaci helyzete, foglalkoztatása és a fizetetlen gondozási és otthoni munkavégzés problémája még mindig nagymértékben jelen van az Európai Unió társadalmában is, amelyek kezelésére az Európai Bizottság kezdeményezte a kora gyermekkori nevelésről és gondozásról, illetve a tartós ápolás-gondozásról szóló javaslatait, amelyeket 2022-ben az európai intézményekhez eljuttatott gondozási-ápolási stratégiájában kommunikált.²⁷ A gondozási-ápolási stratégiát a Tanács a korábbi barcelonai célok módosításával 2022-ben elfogadta.²⁸ A munka-magánélet egyensúlyról szóló irányelv szintén hozzájárul a nők és férfiak

²⁶ Az Európai Unió Tanácsa 2024d.

²⁷ Európai Bizottság 2022.

²⁸ Az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2019. május 22.) és az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2022. december 8.).

közötti gondozási feladatok egyenlőbb mértékű elosztásához és a rugalmas munka-feltételek megvalósításához. Az Európai Bizottság az eszköztárban foglaltak tagállami implementálásához kíván segítséget nyújtani.

Az EPSCO-tanácskozás egyértelműen rámutatott, hogy a demográfiai változások jelentős hatással vannak az Európai Unió társadalmaira és humán tőkéjére. E tekintetben – a demográfiai eszköztárban megfogalmazottakra is figyelemmel – a szülők támogatására és a fiatal és idősebb generációk kiaknázatlan lehetőségeinek feltárására vonatkozó érdemi fellépéseket nem érdemes tovább halogatni. Ebben a kérdéskörben tehát igen időszerűen került szakpolitikai vitára sor a miniszterek között az EPSCO-tanácsülés keretében a magyar elnökség kezdeményezésére.

A lakhatást, a generációk közötti szolidaritást és az aktív és egészséges időskorúakat minden tagállam említette a miniszteri vita során. Ebből is következik, hogy intézményi szempontból két úton haladhat előre a demográfiai kihívásokra való reagálás. Egyrészt a tagállamok, másrészt az Európai Bizottság részéről, amelynek előző ciklusában létezett a nevesített demográfiai portfólió, és bár nem formálisan nevesítve, de Suica biztos asszony ebben a 2024-ben kezdődött öt éves ciklusban gyakorlatilag továbbra is a felelőse lesz a témának.²⁹ A kérdéskör nagyrészt tagállami kompetenciába tartozik, ugyanakkor az Európai Bizottságnak mégis komoly felelőssége van abban, hogy a demográfiai kihívásokra Európa és a tagállamok egyaránt sikeres válaszokat adjanak.

A miniszteri tanácsülésen továbbá Suica biztos asszony felhívta a figyelmet arra, hogy az ifjúsági garancia, a kora gyermekkori nevelésről és gondozásról szóló javaslatok, a munka és magánélet egyensúlyáról szóló irányelv, a tehetséggondozó mechanizmusok mind a tagállamok rendelkezésére állnak segítségként és inspirációként a hazai szabályozások és kezdeményezések kialakításában.³⁰ Reménykeltő, hogy a Bizottság sem zárja ki, hogy a kohéziós politika félidei felülvizsgálata során már figyelembe vegyék a demográfiai kihívásokra történő válaszadásban a kohéziós

²⁹ Az a tény, hogy a demográfiát nem egy biztos és főigazgatóság kezeli, de tíz biztos is kapott benne részfeladatokat, kétféleképpen is értelmezhető. Egyrészt az elaprózódottság szétforgácsolódáshoz és könnyen célvesztéshez vezethet. Másrészt egy elkötelezett, az átfogó koordinációt is magának valló biztos határozott fellépésével kialakulhat egy valóban horizontális megközelítés. Hogy melyikre kerül sor, az öt éves ciklusban várhatóan már az első években kiderül, mindenesetre elég nagy a kockázata annak, hogy a kellő felhatalmazás nélkül (korábban mégis alelnöki pozícióban menedzselte a feladatokat) a demográfiai kihívások kezelésének sikere veszélybe kerül. Lásd ehhez: <https://population-europe.eu/research/policy-insights/who-responsible-population-policy-european-commission>.

³⁰ Az ifjúsági garancia, valamint a kora gyermekkori nevelésről és gondozásról szóló javaslatok: lásd fenn; a munka és magánélet egyensúlyáról szóló (EU) 2019/1158 irányelv, a tehetséggondozó mechanizmusok: Európai Bizottság 2023a és Európai Bizottság 2023d.

források célzottabb felhasználását.³¹ A kohéziós forrásoknak például a vidéki területek demográfiai kihívásokat megcélzó fejlesztésére való felhasználását konkrétan ilyenként határozhatjuk meg a következő évek tervezése esetében.

A miniszteri vita eredményeképpen megállapítható, hogy legmagasabb politikai szinten is egyetértés van abban, hogy Európa versenyképességét meg kell erősíteni, és ehhez a szakpolitikák közötti aktív és érdemi együttműködésre van szükség, amiben fontos szerepe van a foglalkoztatás- és szociálpolitikának. A miniszteri vitán egyetértés volt a tagállamok között abban, hogy a szociális pillér végrehajtását folytatni kell.³²

A magyar elnökségi prioritásokat figyelembe véve úgy látjuk, hogy a szülők támogatása napjaink sürgető demográfiai kihívásaiban elsődleges feladatnak tűnik, és hazánk példája is jól mutatja, hogy az igényekre történő célzott válaszadás fontos az európai polgárok számára.³³ Különösen a szülők társadalmi támogatásának és a családbarát környezet erősítésének szükségességét célszerű kiemelni, ezek közvetlenül javíthatják a munka és a magánélet egyensúlyát és a nemek közötti egyenlőséget. Olyan intézkedésekre van szükség, mint a rugalmas szülői szabadság, megfizethető gyermekgondozás és megfelelő lakhatás a szülők támogatása érdekében, hogy a gyermekvállalási terveiket meg tudják valósítani. Ehhez a mai világunkban elengedhetetlen a munka és a magánélet összeegyeztetésének szükségletalapú megközelítése, elősegítve a gondozási feladatok egyenlő megosztását a férfiak és a nők között, megfelelő lehetőséget teremtve a kisgyermekes szülők esetében mindkettejük munkaerőpiaci részvételére, ha így döntenek.³⁴ Ezzel hozzájárulnak

³¹ Például a lakhatás területén: „A megfizethetőbb és fenntarthatóbb lakhatás biztosítása sürgető kérdés. A Bizottság lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy növeljék a megfizethető lakhatásra szánt kohéziós alapokat, és biztosítja, hogy állami támogatási szabályaink jobban támogassák a megfizethetőbb lakhatás elérésére irányuló célunkat.” Dan Jorgensen biztos nyilatkozata: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_671.

³² Fontos ebben a folyamatban a Szerződésben rögzített hatáskörök, a szubszidiaritás alapelvének és a szociális partnerek szerepének tiszteletben tartása. Ami az új kezdeményezéseket illeti, többen említették és üdvözölték a Minőségi Munkahelyekre Vonatkozó Ütemtervet, az új Európai Szociális Párbeszéd Paktumot, a szegénység elleni stratégiát, a demográfiai idősődéssel kapcsolatos kihívások kezelését célzó (aktív idősödés, tartós ápolás) kezdeményezéseket, a lakhatással kapcsolatos kezdeményezéseket, az európai gyermekgarancia megerősítését.

³³ Lásd FÜRÉSZ – MOLNÁR 2023: 40. A Századvég Politikai Iskola Alapítvány és a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) immár több éve vizsgálja az Európa Projekt keretében az európai polgárok családokkal kapcsolatos attitűdjeit, az állampolgárok véleménye tekintetében lásd GERE 2023: 66.

³⁴ Lásd részletesen: FÜRÉSZ 2024.

egyben az Európában egyre súlyosabb munkaerőpiaci hiányok enyhítéséhez is, ami egyértelműen pozitív versenyképességi hatásokkal jár.

A szakpolitikai vita üzenetei közül kiemelést érdemel, hogy elengedhetetlen a pénzügyi stabilitás és a gazdasági függetlenség biztosítása a családok számára, ennek pedig jó eszközei a jól megtervezett adó- és járulérendszer, valamint a családalapítást támogató, gyermekvállaláshoz kapcsolódó juttatások védőhálója, ami a pénzügyi akadályok csökkentésével érdemben hozzájárul a gazdasági növekedés ösztönzéséhez és a gyermeknevelés stabil feltételeinek megteremtéséhez az EU tagállamaiban.

A fiatal és idősebb generációk kiaknázatlan potenciáljának jövőbeni jobb kihasználása az a központi kérdés, amely a társadalmaink belső erőforrásainak demográfiai kihívások enyhítése érdekében történő hatékonyabb mobilizálásában alapvető jelentőségű. Ez egyben az európai értékekkel összhangban ösztönzi a generációk közötti együttműködést és szolidaritást is. Különösen a fiatalabbak technikai készségei fejlesztését és oktatási támogatását, az idősebbek munkaerőpiaci megbecsülésének és hatékonyságának növelését érheti el, például az önkéntesség terjedése útján vagy a fiatal munkavállalók/pályájukat kezdők mentorálásában és gondozásában vállalt felelősség pozitív képével.³⁵ Ez a megközelítés megerősíti továbbá a generációk közötti párbeszédet és a közösségi támogatást elősegítő kezdeményezéseket.

A szakpolitikai vita ezekre figyelemmel kulcsfontosságú lépés volt a magyar elnökség számára. A vita célja a demográfiai kihívásokra adott konstruktív megoldáskeresés volt, a tagállamok politikai vezetése elkötelezettségének megerősítése a közös megoldáskeresésben és a téma célzottan a legmagasabb szintű politikai napirenden való tartásában. Mindennek kézzelfogható eszköze a szülők támogatásának fókuszba helyezése az uniós szintű közgondolkodásban. Magyarország példája utat mutat egy olyan családbarát környezet kialakításán keresztül, amely foglalkozik az idősödés és a csökkenő születésszám szociális-gazdasági hatásaival is.

A formális uniós szintű politikaképzési folyamatban az EPSCO-ülésein elfogadtak két olyan konkrét, szakpolitikai jellegű tanácsi következtetést, amelyek kulcsfontosságúak voltak a magyar demográfiai prioritásaink szempontjából. Ezek

- ♦ a nők és férfiak munka-magánélet egyensúlyával, a fiatalabb és idősebb generációkban rejlő lehetőségek kiaknázásával és
- ♦ a mentális egészség minden generáció részére történő előmozdításával foglalkoztak.

³⁵ Ezzel a szakpolitikai vita jelentős mértékben reflektálta az informális miniszteri tanácsülés eredményeit.

A munka-magánélet egyensúlyáról szóló tanácsi következtetések³⁶ elfogadásának célja az volt, hogy a munka és családi élet együttesének egy támogató, rugalmas keretrendszerét, a jelenlegi keretek megerősítését biztosítsa. A tanácsi következtetés különös hangsúlyt helyez a kisgyermekes édesanyákra és a munkaerőpiacra történő visszatérésükre.³⁷

Emellett fontos szempont az is, hogy a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatok egyenlően legyenek megosztva a szülők között, a széles körben elterjedt kétkeresős családmóddal. A magyar elnökség fontos célkitűzése volt, hogy a munka-magánélet egyensúlyának kérdéskörét a nemek és a nemzedékek közötti együttműködés perspektívájából közelítsük meg.

A munkaképes korú generációknak nagyon sok országban kell szembenézniük azzal a kihívással, ami az úgynevezett szendvicsgenerációt jellemzi (erre az EPSCO-tanácsülésen lefolytatott szakpolitikai vita is rámutatott), akiknek a gyermeknevelés mellett számos esetben idős szüleikről is gondoskodniuk kell.

A másik kapcsolódó téma, amelyben tanácsi következtetések³⁸ is születtek, a nők mentális egészségének kérdésköre. A következtetések számos intézkedést sürgetnek a mentális egészségügyi politikák kialakításában, hiszen nem lehet elmenni a tény mellett, hogy országainkban továbbra is jelentkeznek azok a jól látható egyenlőtlenségek, amelyek a mentális egészségre közvetlenül negatív hatást gyakorolnak. A következtetések emiatt a nemi sztereotípiák elleni küzdelemre és az erőszak valamennyi formája elleni fellépésre szólítanak fel, beleértve a technológia által elősegített erőszakot, például az online zaklatást és a szexizmust. Végül érdemes kiemelni, hogy az online világ fiatalokra gyakorolt káros befolyása vagy a gyermek születése körüli időszak speciális lelkiállapotának hatásai is megkülönböztetett figyelmet igényelnek.³⁹

³⁶ Az Európai Unió Tanácsa 2024b.

³⁷ A kisgyermekes szülők munkaerőpiaci részvételének elősegítése az EU-ban mindenhol fontos és égető kérdés. Ehhez lásd GELLÉRNÉ–MÉSZÁROS–FÜRÉSZ 2024. A KINCS gondozásában megjelent kiadvány a témában 17 ország 24 szakértőjének tapasztalatait és javaslatait gyűjti össze a munka és a magánélet egyensúlyáról és a kisgyermekes szülők munkaerőpiaci részvételéről. A kiadvány nemcsak a tagállami helyzet bemutatását célozza, de hangsúlyt helyez arra is, hogy összegyűjtse és kiemlje az országok legjobb gyakorlatait.

³⁸ Az Európai Unió Tanácsa 2024c.

³⁹ Lásd különösen a Következtetések 60–68. pontjait.

*A Régiók Bizottsága
és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleményei*

A 2024. év során az Európai Unió két további fontos intézménye is intenzíven foglalkozott a demográfia, illetve konkrétan a területen megfogalmazott elnökségi célkitűzések vizsgálatával. Ennek keretében a Régiók Bizottsága egy, valamint az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság két véleményt is elfogadott 2024 őszén, amely fontos az elnökségi időszak eredményességének megítélése szempontjából.

A Régiók Bizottsága⁴⁰ Szociálpolitika, oktatás, foglalkoztatás, kutatás és kultúra szakbizottságának *Demográfiai változás Európában: cselekvési eszköztár* című véleményét⁴¹ egy magyar képviselő jegyezte előadónaként.⁴² A véleményt a Régiók Bizottsága 2024. októberi plenáris ülésén (2024. október 9-én) fogadták el. A demográfiai kihívásokról, és különösen azok Európa versenyelőnyére gyakorolt hatásainak kezelésére szolgáló eszköztárról szóló véleményben a helyi és regionális vezetők számos más ajánlás közül is kiemelve azt szorgalmazzák leginkább, hogy az uniós döntéshozók a demográfiai átállást minden uniós finanszírozású szakpolitikába integrálják. Ezzel a megoldások finanszírozásának kizárólagos nemzeti hatáskörét, illetve a kohéziós alapok más irányok felé terelését egyértelműen elutasítják. A vélemény szorgalmazza továbbá az Európai Parlamentben és a Régiók Bizottságában felállított demográfiai képviselői munkacsoportok együttműködésének megerősítését, és felhívja a tagállamokat, hogy fontolják meg egy, a tagállamok demográfiáért felelős minisztereiből álló állandó tanácsi formáció létrehozását az Európai Unió Tanácsa keretében.⁴³

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság⁴⁴ *A munka és a magánélet szükségleteken alapuló egyensúlyának biztosítása mindenki számára: Hogyan támogathatják a megfelelő rugalmas munkakörülmények a generációk közötti szolidaritást és a nők szerepvállalását* című feltáró vélemény⁴⁵ kialakítására és elfogadására az EU Európai Tanácsának magyar elnöksége felkérésére került sor. Az EGSZB ebben hangsúlyozza, hogy sürgősen szükség van a munka és a magánélet közötti egyensúlyra vonatkozó stratégiák kiigazítására, figyelembe véve a demográfiai változások, a munka új formái, a rugalmas munkaidő-beosztás hatásait és a növekvő gondozási igényeket,

⁴⁰ A Régiók Európai Bizottsága (RB) az Európai Unió (EU) régióinak és településeinek szószólója. Az Európai Unió különböző részein működő helyi és regionális önkormányzatokat képviseli.

⁴¹ A Régiók Európai Bizottsága 2024.

⁴² Karácsony János Ádám (HU/ECR) Pest Vármegye Megyei Tanácsának alelnöke.

⁴³ A Régiók Európai Bizottsága 2024: 30–36. pontok; 11 és 45. pont.

⁴⁴ EGSZB: A munkaadói és munkavállalói szervezeteket és más érdekcsoportokat képviselő tanácsadó szerv az Európai Unióban.

⁴⁵ EGSZB vélemény 2024a.

tekintettel a szülők és az ápolók munka és magánélet közötti egyensúlyáról szóló 2019/1158 EU irányelv⁴⁶ 2027. évi felülvizsgálatára. Az EGSZB kiemelte, hogy még mindig a nők végzik a legtöbb fizetetlen gondozási munkát, ami hozzájárul a „szegénység elnöiesedéséhez, ezért a gondozási munka támogatását, valamint a családok és a munkavállalók pénzügyi biztonságát a társadalom és a gazdaság javát szolgáló befektetésnek, nem pedig kiadásnak kell tekinteni”.⁴⁷ Az indokolással ellátott vélemény elfogadására 2024. október 23-án került sor, és szerepet játszott az elnökség felkészülésében a decemberi EPSCO-tanácsülésre, a szakpolitikai vita lefolytatásában és a tanácsi következtetések elfogadásában.

Az EGSZB *A demográfia hatása a szociális Európára* címmel saját kezdeményezésű véleményt fogadott el továbbá 2024. november 28-án.⁴⁸ Az EGSZB a fenntarthatóbb társadalmi fejlődés érdekében többek között a születési ráták növelésére való törekvést, a munkaerőpiacban rejlő lehetőségek teljes körű kiaknázását, magas színvonalú, jól fizetett és produktív munkahelyekkel a munka kifizetődővé tételét, a munkafeltételek javítását, a hozzáférés általános biztosításával a gondozási és nyugdíjrendszerek reformját, a külföldi tehetségek bevonására – hatékony integrációs intézkedésekkel – a legális migrációs lehetőségek kibővítését, a regionális és társadalmi felzárkózás előmozdítását, valamint az EU-ból való kivándorlás okainak elemzését javasolja.⁴⁹ Az EGSZB azt ajánlja, hogy az Európai Bizottságban a demográfiaért felelős európai biztos számára teremtsenek megfelelő támogató struktúrát, és hogy az e területre vonatkozó kutatások és statisztikák biztosítása érdekében hozzanak létre egy európai demográfiai ügynökséget. Emellett az EGSZB azt kéri, hogy biztosítsanak elegendő finanszírozást a már meglévő ügynökségek számára, mint amilyen a Cedefop, Eurofound,⁵⁰ és legyen velük megfelelő együttműködés. Ez ugyanis érdemben megkönnyítené a demográfiai szempontok figyelembevételét valamennyi releváns szakpolitikai területen és hatásvizsgálatban.⁵¹ Ez a vélemény, összhangban a magyar elnökségi célkitűzésekkel, segítheti a kérdés legmagasabb politikai szinten tartását az EU intézményeiben és a tagállamokban egyaránt.

⁴⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1158 EU irányelve.

⁴⁷ A legfontosabb üzeneteket az EGSZB pontokba szedve ki is emelte.

⁴⁸ EGSZB vélemény 2024b.

⁴⁹ EGSZB vélemény 2024b: 1.5. pont.

⁵⁰ Eurofund: Európai Alapítvány az Élet- és Munkakörülmények Javításáért. (A jobb szociális, foglalkoztatási és munkával kapcsolatos politikák kidolgozását segítő, ismereteket nyújtó háromoldalu uniós ügynökség.) Lásd Eurofound (<https://www.eurofound.europa.eu/hu/home>); Cedefop (<https://www.cedefop.europa.eu/hu>).

⁵¹ EGSZB vélemény 2024b: 1.6. pont.

ÖSSZEGRZÉS

Az Európai Unió magyar elnöksége igen határozott elképzelésekkel és egy, a trió-elnökségi irányokba jól illeszkedő fellépéssel tűzte napirendre a demográfia témáját. Mint azt az elnökségtől elvárt őszinte közvetítő (*honest broker*) szerepkör megköveteli, az európai uniós irányvonalakat figyelembe véve, a realitásokkal is megfelelően számolva kellően objektív célokat határozott meg, amikor a kérdéskört alapvetően a versenyképességi szempontokkal összefüggésben, a nemzeti és az uniós hatásköröket kellően szem előtt tartva, uniós szinten a valóban releváns uniós fókuszpontokat megcélözva (kohéziós politikák, munka és magánélet közötti egyensúly valódi megteremtése, generációk közötti együttműködés erősítése, az abban rejlő lehetőségek kiaknázása, a mentális egészség fókuszpontba helyezése, a fiatalok életkezdésének támogatása, és ehhez az ifjúsági garancia, a tehetséggondozó mechanizmus, valamint a kora gyermekkori nevelés és gondozás hangsúlyos támogatása, a szülők helyzetének megerősítése a gyermekvállalás érdekében stb.) vette napirendre. A magyar EU-elnökség ráirányította a figyelmet arra, hogy az előző időszak eredményei és lehetőségei nem maradhatnak kiaknázatlanul, és a demográfiai kihívásra mind a tagállamoknak, mind az uniós intézményeknek⁵² a lehető legnagyobb elkötelezettséggel érdemes koncentrálniuk, mert csak a nemzeti fellépéseket hatékonyan támogató közös erőfeszítések útján leszünk képesek a demográfiai kihívásokat kezelni, ami egy versenyképes Európa alapfeltétele.

A magyar elnökség eredményei fontos lépést jelentenek annak érdekében, hogy az Európai Unióban létrejöhessen egy – a generációk közötti párbeszédre és szolidaritásra épülő – támogató közösség. Európa sikeres válaszadási képességének alapja, hogy a generációkban rejlő lehetőségeket felismerje, amiben a társadalmaink alapköveit jelentő családok meghatározó jelentőségűek. Az Európai Unió népességének folyamatos csökkenésére számíthatunk, és ebben különös figyelmet érdemel a tény, hogy a munkaképes korú lakosság az előrejelzések szerint csökkenni fog (2100-ig 57,4 millióval).⁵³ Ezek a tendenciák komoly kihívások elé állítanak bennünket, és túlmutatnak a demográfia általános szakmai kérdésein, a társadalmaink alkalmazkodóképességét, gazdasági teljesítőképességét, a globális gazdaságban és világversenyben betöltött helyét, továbbá a fenntarthatóságát (és a fennmaradását is) érdemben befolyásolják.

⁵² Ahogyan arra Koncz Zsófia államtitkár asszony a 2024. november 19-én megtartott a demográfiáért felelős miniszteri tanácsülésen levezető elnöki összefoglalójában kihangsúlyozta, „bízunk abban, hogy a demográfiai és a családokkal kapcsolatos kérdések a Tanácsban külön figyelmet kapnak a jövőben”.

⁵³ Európai Bizottság 2023b: 1.

A soron következő lengyel–dán–ciprusi trióelnökség felelőssége, hogy a demográfiaival kapcsolatos politikai elkötelezettséget és lendületet fenntartsa. Ami biztosan látszik már, hogy a lengyel elnökség konkrét megközelítésében nem követte a magyar átfogó megközelítés mintáját.⁵⁴ Ugyan elismeri a demográfiai kihívás jelentőségét, de alapvetően csak részletcélkitűzésekre (idősödő Európa kihívásai, demográfiát érintő statisztikai szabályozások,⁵⁵ a vidékfejlesztés finanszírozása⁵⁶) fókuszál, s ezzel mintha visszalépne egy 2023 előtti állapothoz. Fennáll tehát a veszélye annak, hogy a demográfiai átalakulás legmagasabb szintű politikai napirenden tartása megkérdőjeleződik, hasonlóan ahhoz, ahogy 2011 után történt.

Bizakodásra adhatnak ugyanakkor okot a Bizottság új tervei, így különösen a lakhatásról, foglalkoztatásról és a generációk közötti szolidaritásról, amelyek sok tekintetben összhangban vannak a magyar elnökség prioritásaival. Ebben mind a Bizottságot, mind a Tanácsot megerősítheti a Régiók Bizottságának és az EGSZB-nek a demográfiai kihívás megoldásaiban a komplexebb, a családokat is fókuszba helyező véleményének, javaslatainak figyelembevétele.⁵⁷

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AGÓCS Gergely et al. (2024): *Európai uniós családpolitikai kitekintő 2024*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS). Online: https://www.koppmariaintezet.hu/docs/books/Europai_Unios_Csaladpolitikai_Kitekinto_2024.pdf
- AGÓCS Gergely – SZOMSZÉD Orsolya – FÜRÉSZ Tünde (2019): Európai családpolitikák – a KINCS Európai Családpolitikai RangSORA. *Kapocs*, 2(3–4), 3–11. Online: https://epa.oszk.hu/02900/02943/00082/pdf/EPA02943_kapocs_2019_3-4_003-011.pdf
- BEAUJOUAN, Eva (2020): Latest-Late Fertility? Decline and Resurgence of Late Parenthood Across the Low-Fertility Countries. *Population and Development Review*, 46(2), 219–247. Online: <https://doi.org/10.1111/padr.12334>
- ENGLER Ágnes – PÁRI András (2022): A család jövője – az elsődleges szocializációs közeg társadalmi szerepváltozása. *Századvég*, 2(3), 11–33. Online: https://szazadvegfolyoirat.hu/wp-content/uploads/2023/09/Szazadveg_2022_03_02_A-csalad-jovoje-%E2%80%93-az-elsodleges-szocializacios-kozeg-tarsadalmi-szerepvaltozasa.pdf

⁵⁴ A lengyel elnökségi prioritásokat lásd Az Európai Unió Tanácsa 2025.

⁵⁵ Az Európai Unió Tanácsa 2025: 30.

⁵⁶ Az Európai Unió Tanácsa 2025: 43.

⁵⁷ A társadalmink véleményének becsatornázása érdekében a családot mint értéket közvetítő civil és szakmai szervezetek bevonásának erősítése igen hasznos megoldás lehet az európai intézmények tevékenységének teljes körűvé tételéhez.

- Eurostat (2024): *Statistics on Young People Neither in Employment Nor in Education or Training*. Online: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training
- FŰRÉSZ, Tünde (2024): Promoting Labour Market Participation of Parents with Young Children in Hungary. In GELLÉRNÉ LUKÁCS, Éva – MÉSZÁROS, Árpád – FŰRÉSZ, Tünde (szerk.): *Promoting Labour Market Participation of Parents with Young Children Across the EU*. Budapest: KINCS, 105–122. Online: https://www.koppmariaintezet.hu/docs/books/Promoting_Employment_of_Parents_Accross_the_EU_KINCS_13112024.pdf
- FŰRÉSZ Tünde – MOLNÁR Balázs (2020): A családbarát Magyarország építésének első évtizede az Európai Unióban. *Kapocs*, 3(3–4), 3–11. Online: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2020.3-4.1>
- FŰRÉSZ Tünde – MOLNÁR Balázs (2023): Európa demográfiai kihívásainak kezelése a migráció ösztönzése helyett a családok támogatásával. In NAVRACSICS Tibor – SCHMIDT Laura – TÁRNOK Balázs (szerk.): *Úton a magyar uniós elnökség felé*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 35–45.
- FŰRÉSZ Tünde – MOLNÁR Balázs (2024): Európa demográfiai kihívásai kezelésének feladatai az Európai Unió Tanácsának második soros magyar elnöksége alatt. In NAVRACSICS Tibor – TÁRNOK Balázs (szerk.): *A 2024-es magyar EU-elnökség*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 165–192.
- FŰRÉSZ Tünde – SZAKÁLI István Loránd szerk. (2024): *Demográfia és versenyképesség az Európai Unióban*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) – Oeconomia Gazdaságkutató Alapítvány. Online: <https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Demografia.es.versenykepesség.az.Europai.Unioban.pdf>
- GELLÉRNÉ LUKÁCS, Éva (2021): Support for Families: A Way to Tackle COVID-19 and Its Implications in Hungary. *Hungarian Yearbook of International and European Law*, 9(1), 91–110. Online: <https://doi.org/10.5553/HYIEL/26662701202109001006>
- GELLÉRNÉ LUKÁCS, Éva – MÉSZÁROS, Árpád – FŰRÉSZ, Tünde szerk. (2024): *Promoting Labour Market Participation of Parents with Young Children Across the EU*. Budapest: Kopp Mária Institute for Demography and Families (KINCS). Online: https://www.koppmariaintezet.hu/docs/books/Promoting_Employment_of_Parents_Accross_the_EU_KINCS_13112024.pdf
- GERE Dömötör (2023): Családszemlélet Európában és Magyarországon egy nagymintás nemzetközi felmérés alapján. *Kapocs*, 6(2–3), 66–75. Online: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2023.2-3.6>
- MÉSZÁROS Árpád József – GELLÉRNÉ LUKÁCS Éva – FŰRÉSZ Tünde (2024): A magyar EU-elnökség demográfiai és családpolitikai aspektusai. In AGÓCS Gergely et al.: *Európai uniós családpolitikai kitekintő 2024*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS), 43–63.
- NOVÁK Katalin – FŰRÉSZ Tünde szerk. (2021): *Családbarát évtized 2010–2020*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.

Egyéb források

- A Régiók Európai Bizottsága (2024): A Régiók Európai Bizottsága véleménye – Demográfiai változások Európában: a cselekvés eszköztára (C/2024/7062). Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202407062

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1158 irányelve (2019. június 20.) a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről. HL L 188., 2019. július 12., 79–93.
- Az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2018. május 22.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról (EGT-vonatkozású szöveg). 2018/C 189/01. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)
- Az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2019. május 22.) a magas színvonalú kisgyermekkorai nevelési és gondozási rendszerekről. ST/9014/2019/INIT. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(01))
- Az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2020. július 1.) – Út a munka világába – Az ifjúsági garancia megerősítéséről és az ifjúsági garancia létrehozásáról szóló, 2013. április 22-i tanácsi ajánlás hatályon kívül helyezéséről. COM/2020/277 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0277>
- Az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2021. június 14.) az európai gyermekgarancia létrehozásáról. 2021/1004. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/LSU/?uri=CELEX:32021H1004>
- Az Európai Unió Tanácsának ajánlása (2022. december 8.) a megfizethető magas színvonalú tartós ápoláshoz-gondozáshoz való hozzáférésről. 2022/C 476/01. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H1215\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H1215(01))
- Az Európai Unió Tanácsa (2023a): *A granadai nyilatkozat*. 2023. október 6. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2023/10/06/granada-declaration/pdf/>
- Az Európai Unió Tanácsa (2023b): *(Általános Ügyek Tanácsának) 2023. október 24-i ülése*. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/meetings/gac/2023/10/24>
- Az Európai Unió Tanácsa (2023c): *Az európai demográfiai változások kezelése – a Tanács következtetései*. 2023. december 12. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16754-2023-INIT/hu/pdf>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024a): *Az Európai Unió Tanácsának következtetései. A kohéziós politikának az EU demográfiai kihívásai kezelésében betöltött szerepéről*. 16368/24. 2024. november 28. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16368-2024-INIT/hu/pdf>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024b): *Az Európai Unió Tanácsának következtetései a demográfiai kihívásokkal összefüggésben a munka és a magánélet közötti egyensúly és a nemek közötti egyenlőség valamennyi generáció számára történő biztosításáról*. 16065/24 Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16065-2024-INIT/hu/pdf>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024c): *A Tanács következtetései a nők és a lányok mentális egészségének a nemek közötti egyenlőség előmozdítása révén történő megerősítéséről*. 15976/24. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16366-2024-INIT/hu/pdf>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024d): *A demográfiai kihívásokra reagáló átfogó megoldások: a szülők támogatása, valamint a fiatal és az idősebb generációkban rejlő kiaknázatlan potenciál felszabadítása – Irányadó vita*. ST 15569/24. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15569-2024-INIT/hu/pdf>
- Az Európai Unió Tanácsa (2024e): *Az Európai Unió Tanácsa 2024. második félévi magyar elnökségének programja*. Online: <https://hungarian-presidency.consilium.europa.eu/media/1zt-b2e2b/2024-masodik-felevi-magyar-elnokseg-programja.pdf>

- Az Európai Unió Tanácsa (2025): *Programme of the Polish Presidency of the Council of the European Union. January 1 – June 30, 2025*. Online: <https://polish-presidency.consilium.europa.eu/media/zkcno325/programme-of-the-polish-presidency-of-the-council-of-the-european-union.pdf>
- Az Európai Unió Tanácsa magyar elnökségének prioritásai (2011). *Kormány.hu*. Online: <https://2010-2014.kormany.hu/download/a/d1/10000/A%20magyar%20EU-eln%C3%B6k-s%C3%A9g%20priorit%C3%A1sai.pdf>
- EGSZB vélemény (2024a): *Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – A munka és a magánélet egyensúlyának biztosítása mindenki számára a valódi szükségletek alapján*. 2018/C 189/01. Online: <https://webapi2016.eesc.europa.eu/v1/documents/EESC-2024-01783-00-01-AC-TRA-HU.docx/content>
- EGSZB vélemény (2024b): *Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – A demográfia hatása a szociális Európára (saját kezdeményezésű vélemény)*. C/2024/6867. Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202406867
- Európai Bizottság (1989): *Communication from the Commission on Family Policies*. COM (89) 363 final. 1989. augusztus 8.
- Európai Bizottság (2018): *The Silver Economy – Final Report [Az ezüst gazdaság – Zárójelentés]*. Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala.
- Európai Bizottság (2020a): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A méltányos átállást szolgáló erős szociális Európa*. COM(2020) 14 final. 2020. január 14. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0014>
- Európai Bizottság (2020b): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Ifjúsági foglalkoztatási támogatás: Út a munka világába a következő generációk számára*. COM(2020) 276 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0276>
- Európai Bizottság (2021a): *Cselekvési terv a szociális jogok európai pillérének megvalósítására*. Online: <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/hu/>
- Európai Bizottság (2021b): *The Demographic Landscape of EU Territories (Az EU területeinek demográfiai helyzete)*. Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala. Online: <https://dx.doi.org/10.2760/658945>
- Európai Bizottság (2021c): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az EU gyermekjogi stratégiája*. COM(2021) 142 final. 2021. március 24. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en>
- Európai Bizottság (2021d): *Green Paper on Ageing*. Online: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/green_paper_ageing_2021_en.pdf
- Európai Bizottság (2021e): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Hosszú távú jövőkép az EU vidéki területei számára – Az erősebb, összekapcsolt, reziliens és virágzó vidéki területek 2040-ig történő megvalósítása felé*. COM (2021) 345 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52021DC0345>
- Európai Bizottság (2022): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai gondozási stratégiáról*.

- COM(2022) 440 final. 2022. szeptember 7. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52022DC0440>
- Európai Bizottság (2023a): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai régiók tehetségpotenciáljának kiaknázása.* COM(2023) 32 final. 2023. január 17. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52023AE0689&utm>
- Európai Bizottság (2023b): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Demográfiai változások Európában: a cselekvés eszköztára.* COM(2023) 577 final. 2023. október 11. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0577>
- Európai Bizottság (2023c): *A demográfiai változások hatása Európában (The Impact of Demographic Change in a Changing Environment).* Online: https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/Demography_report_2022_o.pdf
- Európai Bizottság (2023d): *Talent Booster Mechanism.* Online: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/communities-and-networks/harnessing-talent-platform/talent-booster-mechanism_en
- Európai Bizottság (2023e): *Harnessing Talent Platform.* Online: https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/23-11-2023-10-eu-regions-will-receive-technical-assistance-under-pillar-1-of-the-talent-booster-mechanism_en
- Európai Bizottság (2024): *Ninth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion.* Online: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/publications/ninth-report-economic-social-and-territorial-cohesion>
- Európai Bizottság (2025a): *European Commission and EIB Group Lay Foundations for a New Pan-European Investment Platform for Affordable and Sustainable Housing.* Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_671
- Európai Bizottság (2025b): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.* Online: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/document/download/82975aa7-bdd6-4a64-b3e3-82433901f8f7_en?filename=Quality-Jobs-Roadmap_Communication_2025.pdf
- Európai Tanács (2023): *Az Európai Tanács ülése (2023. június 29. és 30.) – Következtetések.* Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2023-INIT/hu/pdf>